

*Rašyti romaną – siaubingas išgyvenimas.
Dažnai išslenka plaukai ir išpūva dantys. Mane visuomet
suerzina žmonės, tvirtinantys, kad rašydamas grožinės
literatūros kūrinį pabėgi nuo realybės.
Tai gilus nyris į tikrovę, sukrečiantis visą organizmą.*

FLANNERY O'CONNOR

OSLAS, 2018-ŪJŪ VASARIS IŠLAISVINIMAS

Pusę keturių nakties sėdėjau prie rašomojo stalo ir žvelgiau į tekstą, kurį ką tik buvau parašęs. Sakiniai susipynę į sąraizgas, stebeilydamas į monitorių, mėginau suvokti žodžių prasmę, bet tik apėmė nerimas. Abejonės galiausiai gali privesti iki savotiškos beprotybės. Miegamajame Vildė jau pūtė į akį, ir man atrodė, kad per sienas girdžiu jos alsavimą. Kongo istorija vėl atgijo galvoje, ir aš neįstengiau liautis apie ją galvojęs. Atpažinau šį jausmą: kažkas nuo manęs slepiama, kažin kas minčių raizgalynėje išsprūsta nuo mano dėmesio. Už darbo kambario lango tvyrojo tamsa. Oslą sukaustė Sibiro šaltis. Atrodė, lyg jausčiau, kaip jis smelkiasi per sienas.

Prieš keletą valandų buvęs karys Džoša Frenčas* atskleidė savo „tikrąją istoriją“. Televizijos vakaro naujienų programoje jis aiškino, kad jiedu su jau mirusiu Tjustolvu Mulandu** Konge dirbė „agentais ir samdomais kariais“, kad vykdytų slapta užduotį

* Joshua French, gim. 1982.

** Tjustolv Moland, 1981–2013.

karo niokojamoje šalies rytinėje provincijoje, kai buvo pašautas jų vairuotojas Abedi Kasongas*. Jie palikę vairuotoją ant kelio džiunglėse leisgyvį, pasakojo Džošua.

– Jis dar tiesė į mane rankas ir griuvo ant žemės, priešais automobilį.

Ir tuomet jiedu išvažiavę, tęsė Džošua. Jiems tekę nešti ku-
dašių. Kongo kariškiai šaudė pavymui. Tai Kongo valdžios ka-
riškiai nušovę vairuotoją, tvirtino Džošua.

Pasakojimuose stebino ne užuominos apie „darbą“ ir keistas samdomų karių žavėjimasis smurtu ir mirtimi. Prieš ketvertą su puse metų jo liudijimuose kariniame kalėjime Kinšasoje buvo gerokai daugiau detalių. Labiausiai stulbino apie tai visais valstybiniais kanalais trimituoti pasirinktas laikas.

Prieš septynetą mėnesių Norvegijos premjerė ir užsienio reikalų ministras televizijai išdidžiai pareiškė, kad jiems paga-
liau pavyko parsivežti Džošuą Frenčą iš Kongo. Visur plazdėjo Norvegijos vėliavos. Buvo Nepriklausomybės diena, 2017 metų gegužės 17-oji.

Džošua pasirūpino sveikatos apsaugos institucijos. Užsie-
nio reikalų ministerijos vyrai ir moterys už tylią diplomatinę kovą vertinti tarsi didvyriai. Džošuos motinai buvo išreikšta giliausia pagarba. Po išlaisvinimo jos indėlis vaduojant sergantį sūnų iš nežmoniškų Kongo kalėjimo sąlygų tapo susižavėjimą keliančiu žiniasklaidos objektu.

Tą rudenį ji parašė knygą apie savo patirtį Konge. Džošuos reabilitacijos pradžią gaubė motiniškas rūpestis ir nacionalinis pasididžiavimas. Myriop nuteisto samdomo kario Džošuos pa-

* Abedi Kasongo, 1962–2009.

veikslas transformavosi į Norvegijos piliečio, kuriam reikalinga pagalba korumpuotoje Afrikos valstybėje. Tikėtina, jog netrukus jis norės atgailauti dėl savo nuodėmių ir dėkoti gimtajam kraštui už tai, kad buvo išgelbėtas.

Tuo pačiu metu Džošuos advokatas išreiškė susirūpinimą. Toji medžiaga, kurią Tjustolvas ir Džošua patikėjo man, kai kalbėjaisi su jais Kinšasoje 2013-aisiais, galėjo lemti jo klientui baudžiamąjį persekiojimą. Vien užsiminti, kad jiedu buvo samdomi kariai, būtų buvę „problemiška“. Papasakodamas apie užduotis, kurių jie ėmėsi, paskatinčiau norvegų policiją iškart imtis tyrimo. Džošua privalėjo būti apsaugotas.

Neįstengiau liautis galvojęs apie tai, ką jau buvau parašęs ir ko nebaigiau, kai nutrūko bendradarbiavimas su filmo prodiuseriu. Troškau šio pasakojimo taip, kaip išsekęs alkoholikas trokšta degtinės, norėjau įsijausti į tekstą, pasinerti į rašymą, norėjau pajusti tą vidinį įtampos šėlsmą. Slapčia tik sau pačiam buvau prisižymėjęs pastabų ant geltonų lipnių lapelių, tarsi ragauti skirtų menkų gurkšnelių. Tekste kažin kas slypėjo, ir man norėjosi tai atskleisti, tačiau jis nepasidavė.

Galiausiai nusileidau aš, atsisėdau prie rašomojo stalo, ir tuomet tekstas ėmė lietis laisvai. Vis dar nieko nepasakojau Vildei apie tai, ką darau. Ji atrodė tokia patenkinta, manė, kad jau ėmiausi rašyti naują knygą ir visą tą „Kongo velniavą“ palikau praeity. Ji nežinojo, kad aš ir vėl įsisukau į verpetą, kuris mudviejų vos neišskyrė.

Televizoriaus ekrane pamatęs Džošuos veidą supratau, kad jis neketina pasirodyti kaip atgailaujantis nusidėjėlis, jis neno-

ri nuleisti galvos ir apsidrausti. Vyras ekrane neatrodė esąs iš tų, kurie galvotų apie motiną, kuriems rūpėtų reputacija ar ateitis.

Vyriškis žydrajame ekrane panėšėjo į žmogų, turintį kitokių tikslų, žmogų, pasiruošusį sudraskyti į skutelius tą paveikslą, į kurį ministrė pirmininkė, užsienio reikalų ministras, Užsienio reikalų ministerija, advokatas, motina ir žiniasklaida norėjo jį įsprausti: be kaltės nuteisto, palūžusio žmogaus. Nė velnio, atrodė, galvoja jis. Nė per nago juodymą jis ne toks.

Mano manymu, vyras naujienų laidoje atrodė sveikas. Dievaži, sveikas. Jis žvelgė į kameras ir kalbėjo garsiai ir aiškiai:

Jie buvę samdomais kariais.

Jie kariavę pavojingiausiuose pasaulio kampeliuose.

Atrodė, tarytum jis tuo didžiuotųsi.

Keletą metų mėginau atsakyti sau į klausimą, ar taip iš tiesų ir buvo, o gal tai pridengė kažką, kas stipriau infekuota – ar tėra atsitiktinumas. Ar jie tikrai „pavojingi žmonės“, o gal tik susikūrė apie save pasakojimą po smurto, nuobodulio ir užmaršties metų?

Iš tiesų tai jau senų seniausiai nuleidau rankas. Paskutiniaisiais metais mėginau liautis galvojęs apie pražūtingus įvykius Konge. Darbas, kuriuo gyvenau, liko praėity.

Kai Džošua buvo išlaisvintas, mintys ėmė kunkuliuoti... ir vėl ėmiau pabusti naktimis tiksliai 02.57, tuo užkeiktu laiku, kada mirusieji pramerkia akis.

Sėdinėdamas tamsoje už rašomojo stalo neįstengiau nustoti mąstyti apie pašnekesius su jais kalėjime. Tada Kongo Demokratinėje Respublikoje praleidau tris mėnesius.

Pakilau nuo kompiuterio klaviatūros, priėjau prie mažo langelio, užsivėpsojau į gatvės tamsą. Priglaudžiau kaktą prie stiklo ir pajutau, kaip šaltis gelia odą.

Kodėl mes per vėlai suvokiame, kas su mumis vyksta?

Tyliai stovėjau prie lango, kol baikšti žiemos šviesa įsėlino į gatves. Blyški saulė palietė stogus. Vėl sėdausi prie klaviatūros, laukdamas nušvitimo, kuris viską surikiuotų į vietas.

OSLAS, 2013-ŪJŪ PAVASARIS UŽDUOTIS

Išleidęs savo pirmąją knygą „Atviras melas“, buvau apimtas kvapą gniaužiančio pasididžiavimo. Į rinkinį sudėjau neįtikėtinius pasakojimus apie keletą aukščiausios klasės nevykėlių. Kritikams tai pasirodė linksma knyga, tačiau rašydamas ją visiškai nesijuokiau. Mat joje atspindėtas tikras gyvenimas. Ir tie verti paminėti žmonės, kuriuos man teko sutikti vadinamajame įstatymo užribyje sykiu su sukčiais, narkomanais, smurtautojais, – visi surakintomis rankomis.

Laimei, risdamasis nuokalnėn, netikėtai iškritau. Po vienos motociklo avarijos devynis mėnesius turėjau praleisti reabilitacijos centre. Iš nuobodulio ėmiausi rašyti. Kad būtų linksmiau, porą istorijų išsiunčiau į leidyklą... Vienas redaktorius pasikvietė mane į „Gyldendal“ leidybos namus puodeliui kavos, ir aš pasijutau tarsi pakviestas į svajonių šalį. Stovėjau kavinėje ir žvelgiau į svaiginantį Sverės Feno* sukurtą labirintą iš betono. Aplink mane redaktoriai ir kiti leidyklos darbuotojai šnekučiausiai man vos suprantama kalba.

* Sverre Fehn.

Akivaizdu, kad buvau žmogumi iš brutalaus pasaulio. Ga-
nėtinai užtrukau, kol tapau „kultūros balso“ dalimi. Tarsi sve-
čias perėmiau gyvenimo būdą, manieras, ritualus ir nerašytas
taisykles. Pamažėle ėmiau mąstyti kitaip. Perskaičiau šimtus
knygų, išmokau daugybę naujų žodžių ir po truputį ėmiau nu-
tuokti, kaip vieni su kitais kalbasi literatūros pasaulio žmonės.
Rinkausi tai, kas laikoma gero skonio ženklų, o dar svarbiau,
kad sugebėjau atskirti jį nuo blogo. Žinojau, kurie rašytojai yra
geriausiai parduodami, o kurie sukuria kokybiškiausią literatū-
rą. Mėginau perprasti subtiliai ironišką kultūros žmonių laiky-
seną. Tai kitoks pasaulio matymo kampas. Kai gyvenai atvira
širdimi, nėra itin lengva išmokti laikytis atstumo.

Ilgainiui geriau susipažinęs su protingaisiais kultūros pa-
saulio vyrais ir moterimis sužinojau, kad visi aliai vieno jie buvo
kilę iš kitokios socialinės aplinkos nei manoji. Jų tėvais buvo
vidurinių mokyklų mokytojai ir aukštųjų mokyklų profesoriai,
ir jie ruošti karjerai akademijose, politikoje ir kultūriniame gy-
venime. Būdamas su jais jaučiausi it baisūnas. Mano aplinkos
žmonės universitetų nelankė. Tėvas užsiėmė virtuvinės įrangos
eksportu, o motina puse etato dirbo kultūros centre Sandvi-
koje. Išskyrus puikias norvegų kalbos žinias, visi kiti dalykai
mokykloje man sekėsi vidutiniškai. Nemaniau, kad mokytis
yra svarbu, o motina su tėvu netrukus suprato, kad beviltiška
mane įtikinti, jog klystu. Jau vaikystėje buvau pernelyg užsispy-
ręs. Būti gaujos nariu man atrodė kieta, o matydamas, kaip tai
daro draugai, ir pats norėjau būti išmėgintas, praeiti tuos pa-
čius vyriškumo išbandymus, tuos pačius žiaurios ritualus, kurie
kilstelėtų mane į naują lygį hierarchijoje. Išsirinkome vadeivą,

susikūrėme savo įstatymus ir savą ekonomiką. Buvome atskira bendruomenė. Tebuvome vaikai, tačiau manėme, jog esame aukščiau už visa ir visus. Neįtikimas jausmas, ir vis dėlto visą laiką numaniau, kad šitai baigsis blogai.

Mes skriejome per aukštai viršum Rykino daugiabučių stogų. Per daug priartėjome prie juodosios saulės.

Nebuvau karaliaus vaidmeny, toli gražu, laikiausi hierarchijos vidury ir man nurodinėjo vyrukai, gerokai už mane stipresni, gudresni ir griežtesni. Tačiau aš buvau paslaugus ir žinojau, kad esu vertinamas. Turėjau motociklą, buvau lengvai pasiekiamas ir patikimas. Tapau šaltakraujų kurjeriu. Išvežio-davau prekes iš vieno taško į kitą. Vyresnieji vaikinai manimi pasitikėjo.

Dabar tai skamba komiškai, tačiau taip gyvendamas buvau įsitikinęs, kad gauja man – viskas. Nebuvo nieko svarbiau už ją.

Toks buvo mūsų gyvenimas.

Tokie buvome mes.

Savi įstatymai mums suteikė viršenybę prieš kitus.

Turėjome teisę pardavinėti narkotikus, apgaudinėti, įsiveržus sumušti, sutriuškinti besipriešinančius ir peržengti ribas, kurias norėjome.

Keletą metų buvome neprilygstami.

Ir tada prasidėjo atsakomoji reakcija. Areštai. Mus persekiojo policija. Narkotikų pardavimus vietiniame prekybos centre stengėsi perimti kitos gaujos.

Vieną rytą policininkai pasibeldė į nedidelės mūsų gaujos vyriausiojo nario Viktoro namų duris. Ligoninėje atsidūrė vienas komos ištiktas žmogus. Jaunas narkotikų prekeivis

iš Stovnerio, norvegų-pakistaniečių gaujos narys, nušvilpęs Viktoro siuntą. Anot policijos, tai Viktoras jam trenkęs lazda per galvą.

Jis mums buvo vadeiva. O dabar Viktoras – tik užkluptas negandos bėdžius. Kaltinimų sąrašas buvo ilgas, ir iškart pasidarė akivaizdu, kad mes nebe išdidūs kovotojai, o tik nusikaltėlių gauja, prastai kontroliuojanti vidinius impulsus, turinti priklausomybių ir menkai tegebianti įstatymus ir tvarką. Išsirinkome naują vedlį, mėginome viską tęsti, lyg nieko nebūtų nutikę, tačiau buvo nebe tas pats, santarvė išgaravo. Naktimis pabUSDavau nuo drebulio. Akyse teberegėjau sudaužytą dylerio galvą. Įsivaizdavau ligoninės lovą, kurioje jis gulėjo paniręs į komą. Buvau ten, kai tai įvyko. Mačiau, kaip žiauriai jis buvo mušamas. Prisiminiau Viktoro rankas. Velniai rautų, nė piršto nepajudinau, kad jį sustabdyčiau. Stebėjau, kaip vakaro tamsoje zvimbdama švysčioja lazda. Išvydau smūgį ir galvą, pašokančią it futbolo kamuolys.

Ilgą laiką maniau, kad esu kietas ir atsipūtęs, tačiau po to, kas nutiko su apsvogusiu narkotikų prekeiviu, drebėjau it kūdikis. Slėpiau veidą pagalvėje ir raudojau. Išverčiau visą išdidumą. Gauja išsilakstė. Skendau bedugniame šuliny.

Iš šalies atrodžiau tebesąs bejausmis kurjeris, tačiau iš tiesų buvau klaikiai įsitempęs, gyvendamas tiek daug nervų kainuojantį gyvenimą. Pamažu praradome kontrolę. Vaikiniai ėmė pliektis tarpusavyje. Neteko galios. Buvo areštuoti. Kai kurie jų pasitraukė, kai kas iškeliavo pas Abraomą. Man pasisėkė, kai lėkdamas 21-ąja magistrale kliudžiau apsauginę tvorėlę. Anksčiau ar vėliau būčiau pakliuvęs į rimtesnę bėdą.

Važiavau pasiimti ginklo ir narkotikų, todėl policija pas mane nieko nerado. Greitosios pagalbos automobilis skubiai mane išsivežė. Prisimenu, kaip gabenamas į ligoninę jutau palengvėjimą, it būčiau galų gale radęs paslėptą lobį. Sudaužiau motociklą, susitrupinau kelį ir šlaunikaulį. Tačiau kūno skausmai man nieko nereiškė, nes stipriausiai jaučiau, kaip man palengvėjo.

Devynis mėnesius praleidau Sunaso reabilitacijos centre, ir jau niekada mano kūnas nebebus toks, kaip anksčiau. Savo seniesiems draugeliams iš Rykino taip ir liksiu luošys, besiramsčiuojantis lazda. Tris kartus per savaitę lankiau fizioterapijos užsiėmimus. Kai kada skausmai suintensyvėdavo, tačiau nusprendžiau nenaudoti nieko kita kaip tik ibumetiną. Noras likti švairiu tapo nauja manija. Senoji gauja iškriko. Viena jos dalis vėl grįžo į visuomenę, o kita susirado stipresnes gaujas ir savo gyvenimą užbaigė kalėjime arba kapinėse. Pora vyrų aplankė mane reabilitacijos centre ir, manau, nustebo suvokę, koks buvau laimingas.

Vieną vasaros dieną su mama sėdėjome terasoje ant stogo ir žvelgėme į fjordą, o ji atsisuko į mane ir vos šyptelėjusi tarė:

– Atrodai kaip kitas žmogus.

Operacijos ir reabilitacija pakeitė mane fiziškai, tačiau nutiko ir dar kai kas kita. Ėmiau skaityti ir domėtis kitų žmonių istorijomis. Retsykiais pamąstydavau, kad geriausias dalykas mano gyvenime ir buvo toji avarija.

Šiandien nesigailiu, kad savo jaunystės metus praleidau risdamasis į niūrią nuokalnę. Ta patirtis paskatino rašyti apie tai, ką maniausi žinąs ir ką suvokė ne visi.

Dabar galiu lankytis leidyklų organizuojamose šventėse ir kalbėtis apie šiuolaikinę literatūrą bei jos vertinimus. Tačiau tiesa ta, kad niekuomet nesijaučiau esąs visuomenės balso dalimi, niekada nebūsiu toks, kaip jie. Retsyškiais grįždavau į Rykiną pavakarieniauti su tėvais ir pernaktoti savo senajame berniūkščio kambaryje. Būdavo, prabundu vidurnakty ir jaučiuosi it gegužiukas svetimame lizde. Prastas aktorius svetimame gyvenime. Kodėl tapau nuo amfetamino priklausomu narkomanu ir nusikalsti linkusiu kvailiu? Ir kodėl pakeičiau gyvenimo būdą? Kodėl staiga įsikaliau į galvą, kad galiu tapti rašytoju?

Pasitaikydavo, kad prabudęs naktį keldavausi ir eidavau į virtuvę išgerti pieno. Ten sėdėdavo tėvas – paskutiniaisiais gyvenimo metais jis prastai miegodavo – prisidegdavo pypkę, ir mudu šiek tiek pasišnekėdavome. Žinojau, kad jis džiaugiasi, jog pasukau kitu gyvenimo keliu, ir vis dėlto buvo liūdna, jutau, kad mudu iš esmės labai vienas nuo kito atitolome. Jau prieš daugel metų tapau svetimas. Atsukau tėvams nugarą. Nenorėjau gyventi taip, kaip jie, ir dabar jau tikrai per vėlu atgauti pasitikėjimą vienam kitu. Naktį prie stalo virtuvėje tvyrojo kažkoks liūdesys – du vyriškus kankina nemiga ir jie tiksliai nė nežino, kaip vienam su kitu bendrauti. Nors jiedu – tėvas ir sūnus, panašūs ir fiziškai, ir dvasiškai, tačiau neranda žodžių, neatlaiko vienas kito žvilgsnių. Trūko ryžto, buvo skausminga, tačiau tai jaudino, mat mudu stengėmės vėl atrasti ryšį. Susvetimėjimas išliko tarp mūsų iki pat tėvo mirties.

Vildė dirbo Norvegijos vystymosi ir plėtros agentūros (NORAD) komunikacijos skyriuje. Be to, jai itin gerai sekėsi piešti, o jos artima draugė dirbo knygų iliustruotoja. Šioji mergina draugavo su rašytoju iš tos pačios leidyklos, kurioje lankiausi ir aš. Vakarieniaudamas šios poros namuose pirmąsyk ir susitikau Vildę. Ji atrodė drovi. Neįprastai graži. Saviironiška. Itin protinga. Kukli. Išgėrusi pasiausdavo.

Ilgą laiką man buvo sunku patikėti, kad ji norėtų eiti į pasimatymą su tokiu kaip aš. Ji per gera tokiam smulkiam niekšeliui iš Rykino. Po kurio laiko sužinojau, kad Vildė brendo ne mažiau problemiška nei aš, nors gyveno architektų projektuotoje funkcionalizmo stiliaus viloje Nordberge, o jos tėvai priklausė pačiai moderniausiai sėkmingųjų norvegų kartai; verslo ir ekonomikos magistrė ir politologas su puikiausiu materialinės gerovės ir kultūrinio bagažo deriniu, gambiausių, gražiausių ir protingiausių klasė. Buvo akivaizdu, nors apie tai ir neužsiminta, kad iš savo trijų dukterų jie tikėjosi tokio paties tobulumo. Vildė jautėsi vieniša šioje nesibaigiančioje, nebylioje konkurencijoje, kurioje nebūna nugalėtojų. Pagaliau paaiškėjo, kad ji kenčia nuo tamsos, nuo melancholijos, apie kurią kiti nieko nesupranta. Ji nebuvo tokia veržli ir iniciatyvi kaip jos seserys. Nė tokia laiminga ir patenkinta. Ją visą laiką kankino mintis, kad gimė ne toje šeimoje, kad iš tikrųjų jai ne vieta tame absurdiškame pasirodyme, kurio esmė viena: atskleisti, kuri gambiausia, protingiausia, gražiausia. Būdamą septyniolikos ji paniro į gilią depresiją, kuri nebuvo praėjusi ir jai persikėlus gyventi į kitą vietą. Man buvo kitaip. Mano tėvai nebuvo problemiški. Jie buvo paprasti. Ir stengėsi kaip įmany-

dami. Mūsų namuose problema buvau tapęs aš. Visas bėdas prisišaukiau pats.

Su Vilde mudu draugavome metus. Tuomet kartu apsigyvenome bute Enerhaugene. Viskas atrodė taip nerealu. Ir vyko itin greitai. Mes buvome stipriai įsimylėję. Viską vienas kitam pasakojome. Apie vienas kitą mums norėjosi žinoti vis daugiau ir daugiau. Galbūt buvome „prarastosios sielos“, viena kitą traukiančios. Mudu iš viso to skaniai juokėmės.

Ėmė tvirtėti draugystė su šiuo ramiu literatūros pasauliu.

Kartkartėmis pabUSDavau nakčia nuo košmaro, kad kažkas mane persekioja. Mano rankos išteptos krauju. Kažką užmušiau. Atsisėsdavau lovoje, išpiltas prakaito. Išgąstis vibruodavo visame kūne. Vildė uždėdavo ranką man ant kelio ir ištardavo:

– Gulkis, mielas.

Susirangęs prisiglausdavau prie jos šilto peties ir pajusdavau, kaip išgąstis išgaruoja.

Mano antroji knyga „Kalinys“ pasakoja apie vaikiną, kurio pasivaikščiojimas po miestą baigėsi muštinėmis. Ant laiptų jį apspitusi gauja ėmė šūkaloti. Vaikinas stumtelėjo priešininką, ir tas kūliavirsčia nusirito nuo laiptų, o galva trenkėsi į laiptelio kraštą. Vėliau ligoninėje mirė nuo sužalojimų. Vaikiną nuteisė ketveriems metams už netyčinę žmogžudystę. Jis nebuvo prievartos šalininkas, tiesiog išgėręs ir įsiaudrinęs, ir buvo nuteistas kaip žmogžudys.

Tarp kalėjimo sienų vaikinas apsisprendė pakeisti viską: vardą, išvaizdą, asmenybę, požiūrį į gyvenimą, tikslus. Tai tapo apsidėdimu.

Argi įmanoma tapti visiškai kitokiam?

Dirbdamas prie šios knygos kalbinau nuteistuosius Norvegijos kalėjimuose ir tikiu, jog knyga be šių interviu nebūtų galėjusi išeiti.

Pagrindinę knygų mugės Osle dieną skaičiau šios knygos ištraukas.

Stovint priešais auditoriją, mane užliejo ramybė. Žinojau, kad tekstas geras, kad esu tinkamoje vietoje. Akimirkos sėkmė. Atitraukęs akis nuo knygos puslapio, išvydau jūrą klausančių veidų.

Po skaitymų su Vilde nuėjome į barą. Užsisakėme po butelį alaus. Ji man nusišypsojo, ir aš pasijutau taip, lyg ji manimi didžiutūsi. Gėriau tą jausmą į save, pasilenkiau prie jos ir pabučiavau į kaklą. Kai pakėliau galvą, priešais mudu stovėjo vyrukas ir šypsojosi. Išvaizdus, akylu žvilgsniu. Pusilgiai plaukai su pora jam tinkančių žilų gijų užkrite ant akių. Bebaigiantis ketvirtą dešimtį, trejetą dienų neskusta barzda, o po kairiąja akimi buvo matyti nedidelis randas.

– Jasperas Ganas. Atleiskit, jeigu sutrukdžiau.

– Nieko baisaus, – atsakiau.

Jis pažvelgė į Vildę.

– Prisimeni mane, tiesa?

Vildė nusijuokė.

– Žinoma prisimenu.

Ji paaiškino, kad Jasperas – filmų prodiuseris. Jis susisieki su ja NORAD'e „desperatiškai ieškodamas“ informacijos apie situaciją Konge. Vildė buvo parašiusi keletą straipsnių leidiniui „Tarptautinės paramos aktualijos“ apie padėtį Centrinės Afrikos regione, todėl Jasperas ir buvęs nukreiptas pas ją.

Stovėjome didžiulės palapinės vidury knygų mugės lankytojų minioje. Jasperas irgi nusipirko alaus, ir mes visi šnekučia-vomės balsų gaudesy.

– Ne tiek daug tuomet ir galėjau padėti, – ištarė Vildė, kreipdama žvilgsnį nuo Jaspero prie manęs.

– Pamenu, pasakojai, kad tavo išrinktasis – rašytojas.

Akimirką norėjosi prasmegti skradžiai. Tuomet Jasperas atsisuko į mane ir pasakė, kad jam patikusi mano knyga.

– Tikrai?

Paprastai žmonės šitaip tik sako.

– Ar skaitėt ją?

– Nusipirkau. Perskaičiau. Patiko. Puikiai rašot.

Nužvelgiau jį.

– Dėkui.

– O be to, suprantu, turite ir patirties, yra apie ką rašyti.

– Gali būti.

– Bet argi tai nėra tikrovė, ta gausybė dalykų, kuriuos aprašote?

– Taip, tačiau tai romanas. Daug važinėjau ir kalbėjausi su kaliniais, ir nemanau, kad be tokio įdirbio būčiau galėjęs parašyti knygą, tačiau tam tikru metu tikrovė ir išmonė susiliejo, ir tik tuomet man pasirodė, kad tekstas įdomus. Tai lyg ir tikrovė, ir kartu kai kas kita, šis tas daugiau. Taigi...

– Bet šiek tiek iš anksčiau jūs pažįstate ir šitą visuomenės dalį, tiesa?

Nesusivaldžiau nenusikvatojęs.

– Tai patikrinot mane?

Jis padaužiškai išsišiepė.

– Taip. Prisipažįstu.

Dirstelėjo į Vildę.

– Tai dėl to, apie ką rašėte...

– Ir apie ką gi?

Jis apsidairė.

– Negalime čia kalbėtis. Gal susitikime rytoj papietauti?

Kitą dieną šalia tvirtovės įsikūrusio prancūziško restorano padavėjas palydėjo mane per salę iki ankštos kabinos, kurioje manęs laukė prodiuseris. Jis vilkėjo dailaus kirpimo marškiniais prasegta apykakle. Pamatęs mane atsistojo ir apsikabino, lyg būtume seni draugai. Išslydau iš jo glėbio ir susmukau į patogų krėslą. Nemėgau svetimų vyriškių apkabinimų.

Mums patiekė rozmariniais marinuotą veršieną, plonai su-raikytą, su smidrais ir paskrudintomis bulvytėmis.

Per anksti gerti vyną, užsisakiau „Farris“ mineralinio vandens.

Jasperas irgi užsimanė to paties.

Jis ėmė pasakoti apie save. Buvau pamėginęs rasti internete apie jį informacijos, tačiau neką pešiau.

Jasperas buvo kilęs iš kultūros žmonių aplinkos, kurioje buvo ir teatro bei kino atstovų. Jis studijavo ekonomiką, tačiau po studijų pradėjo dirbti prie filmų ir per dešimtmetį sunkiai triūsdamas atsidūrė norvegiško kino verslo viršūnėje. Prieš ketetą metų jis prodiusavo meninį filmą, kuriam nusišypsojo sėkmė. Viename profesiniame žurnale susiradau trumpą interviu su Jasperu, jame jis atrodo kaip įžvalgus ir simpatiškas prodiuseris, šiltai pasakoja apie kino įvairovę ir talentų paieškas.

Paklaustas apie savo paties projektus, Jasperas atsakė:

– Mano tikslas kurti filmus plačiajai auditorijai. Tai nebūtinai turėtų būti kino menas ar kas nors labai originalaus, ko seniai trokštu, o aiškūs pasakojimai, kurie įtrauktų žiūrovą ir priverstų verkti, juoktis ir užsisėdėti prie ekrano.

Tuomet pamaniau: šitaip kalba prodiuseris, kuris trokšta naujo sėkmės gūσιο. Jasperas buvo paveldėjęs apleistą keturio-likos milijonų kronų vertės vilą vakarinėje Oslo turtingųjų dalyje, tačiau iš savo aktyvios veiklos buvo užsidirbęs pinigų tik prieš keletą metų.

– Mėgstu galvoti, kad kurdami filmą mes kalbame daugybei žmonių, – jis aiškino mudviem besėdint prancūziškame restorane. – Žinai, įmanoma sukurti kokybišką kiną šimtams tūkstančių žiūrovų. Toks būtų uždavinys.

Jo akys švytėjo.

Gūžtelėjau pečiais.

– Nežinau, – ištariau. – Apie tai negalvoju.

Jasperas prajuko.

– Ne, ne toks paties darbas.

Ant jo skruosto buvo prilipdyta servetėlės skiautelė, kuri pridengė greičiausiai tą patį rytą skutantis atsiradusią įpjovą. Tamsi dėmelė prasišvietė per ploną popierių ir priminė mažą salelę.

Jasperas užsiminė, kad mano knygoje jam patiko „nepagražintas nervingumas“ – tai lyg priminimas, kad rašau paprastai, neiškraipydamas esmės, – tačiau buvo akivaizdu, kad jam nebesinorėjo ilgiau kalbėtis apie „Kalinį“. Jis buvo skaitęs pokalbį su manimi, ten aiškiai buvau atskleidęs šį tą „pašėlusiai įdomaus“ apie tai, kaip iš nuteistųjų kalėjime ėmiau interviu.

– Mane domina vienas dalykas.

– Koks?

– Prieš keletą metų prodiusavau meninį filmą, kuris vadina-
si „Po žeme“. Ar teko jį matyti? Daugybė žiūrovų jį peržiūrėjo
kino teatruose. Du šimtai dvidešimt tūkstančių. Trilerį apie
suplanuotas ir įvykdytas riaušes griežtai saugomame kalėjime.
Viso projekto metu mes kalbinome nuteistuosius, kalinčius
skirtingose vietose. Ir mums pasirodė, kad sudėtingiausia yra
ne kalbėtis su jais, nes itin paprasta užmegzti kontaktą, tikrai,
mat daugeliui nusikaltėlių patinka dėmesys, o atskirti gyrimąsi
nuo tiesos.

Linkسėjau ir šypsojau, tačiau nieko nesakiau. Nebuvau gir-
dęs apie šį filmą. Jasperas atsiplovė bryzelį mėsos ir įsidėjo į
burną.

– Skanu.

– Fantastiška.

Jasperas nužvelgė mane.

– Kaip pačiam atėjo į galvą juos kalbinti?

Gūžtelėjau pečiais.

– Keletas senų draugų pakliuvo į kalėjimą.

– Tikrai?

– Nedaug trūko, kad ir pats ten būčiau atsidūręs.

– Vadinasi, šiek tiek pažįsti tokius piktus jaunuolius.

– Argi tai ne nuvalkiota klišė? Nustumti į paribius, nepa-
tenkinti vyrukai... nežinau, ar tai ką nors paaiškina. Tačiau šiek
tiek išmanau apie tai, kas yra trauka... ir ką reiškia priklausyti
gaujai.

– Aišku.

Susimąstęs stebėjau jo dėmesingą veidą.

– Tai buvo seniai. Priėjau prie išvados, kad žmonės, gyvenantys ties įstatymo riba, paprastai persistengia, meluoja ir pridengia tiesą, jeigu tik turi tokią galimybę, netgi ir tuomet, kai jiems to daryti nereikia. Tai tampa įpročiu. Galbūt tai būdas pasirodyti, pasipuikuoti, ir kartu tam tikra savisaugos forma. Žmogui visuomet reikalinga galimybė atsitraukti. Bent paprasčiau meluoti.

– Ir kaip sekėsi atskirti blefą nuo tiesos?

– Pirmiausia, ką padariau, išaiškinau jiems, kad man meluodami jie nieko nelaimės. Nesu tikras, ar tai pagelbėjo, tačiau manau, kad meluoti yra sunkiau, jeigu apsibrėži šitokią situacijos perspektyvą. Kitaip tariant, jeigu dedi melą ant stalo, sudėtingiau juo pasinaudoti. Imu tikėti, kad dauguma žmonių vis dėlto trokšta sakyti tiesą.

– Taip ir yra?

Mažas krauju įsigėręs popierėlis atsiklijavo nuo jo skruosto ir nukrito ant staltiesės tarp stalo įrankių ir lėkštės. Jis to nepastebėjo. Oda toje vietoje buvo paraudusi, bet kraujavimas jau seniai liovėsis.

Pakėliau akis į jį.

– Dažnai nėra taip lengva atsakyti.

Akimirką jis sėdėjo ir susimąstęs apžiūrinėjo patalpą. O tada paklausė manęs, ar norėčiau vykti į Kongą ir pakalbinti du myriop nuteistus norvegų karius.

– Tuos du tipelius, džiuaglėse nušovusius savo vairuotoją?

– Ar esi tikras, kad būtent taip ir nutiko?

Nusišypsojau.

– Nežinau. Tik skaičiau apie tai žiniasklaidoje.

– Būtent.

Jis nutilo. Tuomet palinko virš stalo ir ėmė kuždėti tokiu tonu, kurį įvardinčiau perdėtai dramatišku.

Pamažėl Jasperas išaiškino man, kodėl jis užsiminė, kad šioje užduotyje glūdi „mįslė, kuri įsismelkia į tave iki kaulų smegenų“. Jis perskaitęs viską, ką buvo radęs apie tuos du vyrus, kalbėjęs su draugais ir šeima, su Afrikos ekspertais. Jis buvo įsitikinęs, kad iš šios istorijos išeitų „fantastiškas filmas“, geras kinas. Jis esąs rimtai apsėstas šios bylos, šnibždėjo man, net galiausiai nuskrیدęs į Kongą aplankyti tų vyrų. Deja, apsilankymas neprašviesinęs jo minčių. Tačiau atsisakyti šios temos jis neįstengėsi. Vis mąstęs ir dar nežinąs, kaip ši istorija turėtų būti papasakota.

– Man reikia aiškaus pasakojimo. Tačiau nesu pakankamai talentingas.

– Rašyti nelengva.

– Štai todėl pats čia ir esi. Dabar jau turbūt supratai. Noriu pamėginti sugundyti tave nuvykti ten ir prakalbinti tuos veikėjus. Esu tikras, kad puikiai šiam darbui tiksi.

– Aš?

– Taip.

– Nieko apie filmus neišmanau.

– Nieko?

– Iš tiesų neišmanau.

– Gali rašyti.

– Galbūt. Nežinau.

– Nebūk toks. Perpranti žmones, matau iš to, kaip rašai. Esi

įžvalgus. Juk nesu aklas. Be to, dar išmanai ir apie gyvenimą kalėjime.

Muisčiausi kėdėje.

Jasperas tvirtino, kad Kinšasoje dabar saugu. Jis pats ten buvęs nuvykęs ir pažįstas žmonių, kurie man galėtų padėti. Už darbą jis pasiūlė gerą honorarą. Jasperas mane patikino, kad kitokių su šia užduotimi susijusių įpareigojimų nebus; turėčiau vykti į Kinšasą ir mėginti parašyti pasakojimą. Tai neturėtų būti filmo scenarijus, tik pasakojimas.

Didžiąją už „Kalinį“ gauto honoraro dalį jau buvau išleidęs ir žinojau, kad knyga bestseleriu netaps. Man reikės pinigų. Žinojau, kad Vildei norėtusi, jog mano pajamos būtų didesnės ir lengviau nuspėjamos.

– Turėčiau pagalvoti, – numykiau neparodydamas per didelio susidomėjimo.

– Žinoma. Tik ne per ilgai. Per porą dienų turėtume apsispręsti.

Baigėme valgyti ir išgėrėme po puodelį espresso kavos.

– Manau, jog pats puikiai tinki šiam darbui, – atsiskaitydamas pakartojo Jasperas. Mane tai erzino.

– Iš kur pačiam žinoti?

– Gali įsismelkti po šių vaikinų oda.

Sustojome priešais prancūzišką restoranėlį tvirtovės pasienyje. Saulė pro tvirtovės sienas plieskė Jasperui tiesiai į veidą. Jis žvelgė į mane prisimerkęs ir atrodė taip, tarsi nebūtų tikras dėl to, ką kalba.

Kodėl jis toks entuziastingas šiuo klausimu? Kodėl jam taip norisi pasamdyti autorių, neturintį patirties rašyti scenarijų,

jeigu tas darbas jam yra toks svarbus? Ar ką nors aš čia būsiu praleidęs?

– Tai užtruktų, – pasakiau. – Perprasti žmones.

– Kiek laiko?

– Porą, trejetą mėnesių?

Jis linktelėjo.

– Aš irgi panašiai galvoju. Turiu puikią nuojautą. Esi talentingas vyrukas, ir manau, kad kartu galėtume šauniai padirbėti.

Šių komplimentų jau buvo per daug, nususukau, ramiai ištaręs:

– Matysim.

– Paskambinsiu ryt, – Jasperas šūktelėjo man pavymui.

Vakarop teko pripažinti, kad visos Jaspero Gano liaupsės vis dėlto padarė man įspūdį, nors ir išsakytos kino prodiuserio, norinčio išsiųsti mane į vieną pavojingiausių pasaulio kampelių.

Aptariau pasiūlymą su Vilde, ji kantriai klausėsi mano skeptiškos ir susirūpinimo kupinos kalbos. Kartais įtardavau Vildę pakeitus savo vaidmenį į mano psichoterapeutės. Jai patiko analizuoti mano emocijų būseną. Anot jos, kai kas kartodavosi dažnai, nes manyje glūdi „stiprus ir nesuprantamas pasitikėjimo savimi stygius“. Tačiau aš žinojau, kad tebuvo prakeiktas nenaudėlis iš Rykino. Ji juokėsi iš manęs, kai šitai pasakiau, ir aš pajutau smigtelint krūtinėje, tačiau žinojau, kad ji tetrokšta mane padrąsinti.

– Šia tema jau tiek daug prirašyta, – pareiškiau.

– Bet argi tai ne priežastis rašyti daugiau?

Saulės šviesa skverbėsi pro svetainės langą ir mane akino. Septinta valanda vakaro, o lauke dar vis šviesu kaip dieną, norvegiška vasara pačiame įkarštyje. Vildė šypsojosi man nuo sofos. Menka lūpdažio žymė likusi ant dantų. Ji mėgo dažytis, rengtis ryškiai, tačiau tuo pačiu metu buvo rimta ir dalykiška. Man patiko tas jos nesuderinamumas, kad, būdama tokia puošėiva, kartu buvo ir akademiška. Sausa ir jautri. Ant stalelio priešais ją stovėjo taurė baltojo vyno. Ji žvilgtelėjo į taurę ir pakėlė akis į mane. Vildė mėgo vyną ir degtinę.

Aš pats jau, galima sakyti, nebegeirdavau. Vienos taurės man būdavo per daug, tuomet atsėlindavo diskomfortas, senoji narkotikų sukeliama paranoja. Kambariai susiaurėdavo, tapdavo ankštesni. Tokios situacijos provokavo tai, apie ką nenorėdavau galvoti, akyse atsiverdavo niūrūs tarpekliai. Išgėrusi Vildė atsipalaiduodavo, būdavo plepi, šelmiška, nesiliaudavo kikenti, tuo tarpu aš elgdavausi priešingai. Man patikdavo stebėti ją išgėrusią. Neblaivi ji būdavo itin linksma, skaldydavo grubius juokelius ir kalbėdavo apie tokius dalykus, kokių iš gražios merginos, kilusios iš prabangios vakarų Oslo dalies, nesitikėjau išgirsti.

Vildė pakėlė baltojo vyno taurę prie lūpų ir ištuštino. Ant kraštelio liko lūpdažio žymė. Ji pažvelgė į mane ir supratau, kad ji norėtų žinoti, ar atidarysime dar vieną butelį.

– Tu gali prisidėti pasižiūrėdamas iš kitokios perspektyvos, – ištarė ji. – Kaip rašytojas, kaip žmogus su savo požiūriu.

– Iš žmogiškosios perspektyvos?

Tikėjaisi iš jos kai ko daugiau nei abejotinų klišių.

Pakilusi ji priėjo prie manęs, apsvijio kaklą rankomis ir pa-

bučiavo į smakrą. Nuo jos sklido baltojo vyno ir aštrių kvėpalų aromatas.

– Skamba velniškai pompastiškai, – pasakiau. – Tai koks gi tuomet turėtų būti tas žvilgsnis, jeigu ne žmogiškas?

– Kalbu apie tavo asmeninę perspektyvą. Tavąjį stilių istorijoms pasakoti. Argi ne to jam reikia? Juk supranti?

Papurčiau galvą.

– Ne, nė nežinau, ar suprantu, kaip galėčiau prie to prisidėti.

Ji šyptelėjo.

– Esu tikra, jog suprasi. Be to, juk tau galų gale reikia honoraro? Ar atsikimšime dar vieną baltojo vyno butelį? Anas buvo toks geras. Ką manai?

Ji jau skubėjo į virtuvę. Žvelgiau jai pavymui. Ant virtuvinio stalo – didžiulis puodas jos paruošto *chili con carne*^{*}.

Vildė atidarė naują butelį, ir mes susėdome balkone. Kėdės įkaitusios nuo saulės spindulių, kepinusių visą dieną. Raudona šviesos juosta nugulė viršum miesto. Gurkšnojome vyną, ir aš pamaniau, kad galėčiau išnaudoti progą ir ištraukti iš jos naudingos informacijos apie valstybes Centrinėje Afrikoje.

– Nedaug nežinau apie Kongo Demokratinę Respubliką, – pasakė Vildė, prisidedgama cigaretę ir išpūsdama ploną dūmų srovelę virš turėklų. Savaitgaliais ji parūkydavo. O aš mečiau besigydydamas Sunaso reabilitacijos centre, tačiau man maloniai apsvaigdavo galva, užuodus jos cigaretės kvapą.

– Tuomet papasakok, ką žinai.

– Ne kažin ką.

* Aitriųjų paprikų troškiny (isp.).

Ji buvo šiek tiek skaičiusi apie įtartiną prezidento istoriją, apie šalį niokojančius karus ir kariuomenės grupuotes, apie žmogaus teisių pažeidimus, tačiau tik tiek ji ir žinojo. Ji toliau dėstė apie Afrikos kyšulį... Etiopiją, Eritrėją ir Somalį, tai buvo jos domėjimosi laukas, bet aš jau nebesiklausiau.

Prieš akis regėjau du buvusius karius, atvežamus į teismo rūmus Kisanganio mieste, du nuvargusius baltuosius vyrus afrikietiškoje tragedijoje. Viskas, ką Vildė buvo sakiusi apie Kongą, turėjo veikti kaip įspėjimas, tačiau jos žvilgsnis degė entuziazmu. Manau, ji norėjo, kad važiuočiau.